

Öğrenci zihin haritalarında kente ilişkin deneyimle değişen çevre algısı

Evren ÜLKERYILDIZ*, Zeynep DURMUŞ ARSAN, Tonguç AKIŞ
İzmir Yüksek teknoloji Enstitüsü, Mim. Fak., Mimarlık Bölümü, Gülbahçe Köyü, İzmir.

Özet

Bu çalışmada araştırmanın yapıldığı kentsel dokuya yabancı bir grup öğrencinin tanımlanmış bir alanın Lynch'in (1960) ortaya koyduğu temel kentsel imge çeşitlerinden faydalanarak taslak haritasını çizmeleri istenmiştir. Çalışma kapsamında öğrencilerin görsel belleklerinde öncelikli olarak hangi imaj öğelerini kullandıkları ve bu alanı hangi çizim stillerinden faydalanarak zihinlerinde kurguladıkları incelenmiştir. Araştırma bulguları taslak haritaların ağırlıklı olarak ardışık tarzda çizildiklerini, bireylerin en çok referans noktaları ve yolları öncelikli olarak vurguladıklarını ortaya koymaktadır. Ayrıca çevresel algının zaman ve dokuyla kurulan ilişkiden ortaya çıkan deneyimle gelişip farklılaştığı ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tarihi kent dokusu, Zihin haritası, Bilişsellik, Çevresel algı.

Abstract

In this study a group of students who are unfamiliar the urban pattern of an area are requested to draw the urban pattern of that area by using Lynch's (1960) principal city image patterns. It explores which city images are predominantly used in visual memory of the students and also which drawing styles are used by the students to construct the area in their mind. Research findings show that predominantly used map style is sequential, and most of the students primarily identify and emphasize landmarks and paths. Furthermore, research findings also suggest that environmental perception develops and changes with time and the experience gained from construction of relationship with the space.

Keywords: Historical urban pattern, Mental map, Cognition, Environmental perception

* Evren Ülkeryıldız, evrenulkeryildiz@iyte.edu.tr, Tel: 0(232) 750 70 31

1. Giriş

Yapılaşmış bir fiziksel çevrenin farklı kişilerde farklı algılar uyandırması kentsel doku çalışmalarını yapan birçok araştırmacıya ilham kaynağı olmuştur. Bu çalışmalardan en çok bilineni şehirsiz algı konusunda bir çok araştırmayı hayata geçirmiş olan Lynch'in kavramsal tipolojileridir [1]. Lynch yaptığı çalışmalarda, kentsel doku algısının, kentsel imgelerin insan zihninde oluşturduğu imajlar sayesinde şekillendiği sonucuna varmıştır.

İnsanların fiziksel çevrelerini nasıl algıladıkları sorusuna yanıt aramaya çalışan bu araştırmalar, çoğunlukla ölçek ve popülasyon bakımından büyük kent merkezlerinde yapılmakta ve incelenen gruplar, araştırılan bölgede uzun yıllar ikamet etmiş, alana tanıdık olan kişilerden seçilerek bu imaj öğelerinin kent sakinlerinin zihinlerinde hangi önceliklerle şekillendiği, hangi oranlarda var oldukları ve zamanla nasıl değiştikleri, sorularına yanıt aranmasına yöneliktir (örneğin bkz.[1]).

Kent dokusuna yabancı bireylerin şehir algılarını araştırmaya yönelik çalışmalar daha sonra gündeme gelmiş fakat bu araştırmalarda yer alan örneklem grupları genellikle kente gelen turist ve ziyaretçilerden seçilmiştir (örneğin bkz. [2],[3]). Dokunun algılanma sürecinin araştırılmasında turistler kente yabancı olmaları bakımından iyi bir örneklem profili teşkil etseler de, kentte buldukları süre içinde yaptıkları aktivite ve eylemler bakımından karşılaştırıldığında; kente belirli bir amaç ve görev doğrultusunda gelmiş yeni bireylerin, algılamaya çalıştıkları dokuyla ilgili kurdukları anlamsal ilişki daha olumlu bulunmakta, kenti tanımayan ancak belirli bir görev için orada bulunan hemen hemen aynı yaş, ve eğitim düzeyindeki ziyaretçilerin daha iyi bir örneklem profili oluşturacakları ileri sürülmektedir [4].

Bu araştırmada, çalışmanın yapıldığı küçük ölçekli bir kasaba olan Urla'nın tarihi kentsel dokusuna yabancı bir grup öğrencinin, röleve stajlarını yapmak amacıyla geldikleri Urla kent merkezinde, belirlenmiş bir alanı Kevin Lynch'in [1] deneysel çalışmalarında ortaya koyduğu temel öğelerden faydalanarak çizimleri istenmiş, görsel belleklerinde öncelikli olarak hangi öğeleri daha çok kullandıkları ve ilk kez gördükleri bir fiziksel çevreyi zihinlerinde nasıl tanımlamaya çalıştıkları saptanmaya çalışılmıştır.

2. Zihinsel Haritaların Gelişim Süreci ve Kullanım Alanları

Fiziksel çevreye ait yer, uzaklık ve konumsal bilgilerin zihinde oluşturulmasını, hatırlanmasını, depolanmasını ve organize edilmesini konu alan zihin haritalarının merak uyandıran bir konu haline gelmesi; algısal yönelmenin coğrafi bilişim bağlamında değerlendirilmesiyle birlikte ortaya çıktığı söylenebilir [5]. Daha sonra bu düşünceyi takip eden araştırmacılar tarafından ortaya atılan 'zihnin ardındaki yönelim' fikri [6], ardından bu görüş üzerinden, Tolman'ın [7] geliştirdiği araştırmalarda kullanılmaya başlanan 'bilişsel harita' (cognitive map) teriminin oluşmasına zemin hazırlamıştır.

Zihinsel (mental) harita ve Bilişsel (cognitive) harita kavramlarının bir çok araştırmacı tarafından bir birlerinin yerlerine dönüşümlü olarak kullanıldıkları ve tanımlandıkları görülmektedir [3]. Bu tanımlamalardan biri, bilişsel haritaların her biri birey tarafından gerçek değer olarak belirlenmiş, çevre hakkında depolanmış bir önermeler dizisi

olduğudur [8]. Öte yandan zihinsel haritaların oluşumunu meydana getiren ana unsurlardan birinin çevresel biliş kavramı olduğu, bunun da fiziksel çevreye ait yer uzaklık ve konumsal bilgilerin zihinde oluşturulması, hatırlanması, depolanması ve organize edilmesi [9] ile ilişkilendirilebileceğini söylemek mümkündür. Diğer bir deyişle fiziksel ortama ait her türlü bilgiyi toplama, sunma ve işleme eylemleri de bu kavramın içine dahil edilebilir [10].

Bu eylemlerin bütünü oluşturulan “Bilişsel haritalama” kavramının en kapsamlı tanımı; “bireyin günlük yaşantısında karşılaştığı mekansal çevrede edindiği göreceli konumların ve olgusal niteliklerin kazanıldığı, depolandığı ve hatırlandığı bir dizi psikolojik dönüşümün bir araya gelmesiyle oluşan bir süreç olduğudur” [10]. Dolayısıyla, bilişsel haritalar, bütün bu sürecin her hangi bir anında elde edilen ürün olarak tanımlanabilirler [10]. Zihinsel haritaları ise bu ürünün kartografik bir anlatımla görselleştirilmiş hali olarak tanımlamak mümkündür [11].

Evans, bilişsel haritaları ve diğer bilişsel gösterimleri açıklarken bilişsel haritaların öncelikli olarak yerle kurulan mekansal ilişkiyi ve bu ilişkiden doğan gösterimin haritasal bazı nitelikler barındırdığını belirtmiştir [12]. Lynch’e göre bu niteliklerin başında mekanın okunabilirliği (legibility) gelir [1]. Lynch mekanın okunabilirliğini kentsel imgelerin birey tarafından algılandığı görsel bir idrak eylemi olarak görür ve kentsel imgeleri beş öğeye ayırarak gruplar [1]. Bu öğeler, yollar (paths), sınırlar (edges), bölgeler (districts), Düğüm noktaları (nodes) ve referans noktalarıdır (land marks) [1].

Yollar: diğer şehir elemanlarını birbirine bağlayan ulaşımı sürekli kılan sirkülasyon ağı olarak tanımlanabilirler.

Sınırlar: liner özellikleri bakımından dikkat çeken ve genellikle kente ait diğer fiziksel mekanları dağ deniz ve göl gibi doğal sınırlayıcılarla çerçeveleyen öğelerdir.

Bölgeler: bireylerin fiziksel sınırlarını zihinlerinde şekillendirdikleri, içinde bulduklarında yer aldıkları alanı hissettikleri geniş kent bölümleri ve alanlarıdır.

Düğüm Noktaları: yolların veya kavşakların kesiştiği kentin odaklayıcı stratejik noktalarıdır.

Referans Noktaları: kentteki farklılaşmış, kendini kent dokusundan ayırarak dikkat çekici özellik kazanmış nesnelere ve yapılardır

Lynch’in açıklamalarına göre çevrede yer alan bu fiziksel öğelerin zihinde oluşumu gözlemci ve onun çevresinde var olan arasındaki çift yönlü bir sürecin sonucudur [1]. Çevre, ilişkileri ve farklılıkları ortaya koyar; gözlemci ise bunları seçer düzenler ve anlamlarına göre gördükleri ile ilişkilendirir. İlişkilendirilen elemanlar bütününden meydana gelen çevresel imajın oluşumunu üç bileşenle açıklamak mümkündür: Bu bileşenler kimlik, yapı ve anlamdır [1]. Lynch’e göre fiziksel dünyada farkına varılabilir bir imaj öncelikle diğerlerinden farklı olabilmeli kendini ayırmalıdır. Kısaca özgün olmalıdır. İkinci olarak hem gözlemci hem de diğer nesnelere için mekansal veya dokusal ilişkiler barındırabilmeli ve konumlandırılabilir. Son olarak, nesne ister pratik, ister duygusal anlamda gözlemci için öneme sahip olmalıdır [1]. Ayrıca zihinde oluşturulan mekansal algıyı tetikleyici bu beş elemanın vurgulanma öncelikleri mekanı

kullanan bireyin kentsel dokuyla oluşturduğu anı ve mekansal deneyime de bağlıdır. Lynch'in çalışmalarına göre mekana ilişkin deneyimi az olan bireyin oluşturacağı zihinsel harita, mekanın genel özelliklerini, bölgesel niteliklerini ön plana çıkarıcı unsurları öncelikli olarak içerip ardından yolları barındıracağını belirtir. Mekansal deneyimi fazla olan bireyin oluşturacağı zihinsel haritada ise genel özellik ve yollardan ziyade referans noktalarının öncelikli olarak vurgulanacağını ileri sürmektedir [1].

Yeni bir çevreyi öğrenmenin nasıl gerçekleştiğini açıklayabilmek için biri Lynch'in görüşleriyle paralellik gösteren iki ayrı eğilimden bahsedilebilir. İlk eğilim insanların daha önce bilmedikleri bir çevrede kendilerini yönlendirmek için yollara ve bölgelere diğer öğelere nazaran daha çok itimat ettiklerini bu şekilde çevreye aşina olmaya çalıştıklarını ileri sürmekte çevreyi biraz tanıdıktan sonra yönelim için referans noktalarını kullandıklarını ortaya koymaktadır [12]. Diğer yandan ikinci eğilime göre; aşina olunmayan bir çevreyi öğrenme, referans noktalarının öncelikli olarak öğrenilmesine bağlıdır zira yollar bu noktaların aralarını öreceği şekilde öğrenme aşamasında yapılacaktır [12]. Böylece bir alana yabancı bireylerin oluşturacakları zihinsel haritalarda referans noktalarının daha fazla yer tutması beklenirken alana aşina bireylerin çizecekleri zihinsel haritalarda yolların fazlalığının dikkat çekmesi beklenmektedir.

Fiziksel çevre algısını araştıran bir başka çalışmada, ön plana çıkan öğeler bakımından zihinsel haritalar sınıflandırılmış ve temelde iki tür zihinsel çizim türüne rastlandığı görülmüştür [13]. Bunlardan ilki ardışık elemanların (özellikle yolların) ağırlıklı olarak ön plana çıktığı sıralı (sequential) stilde çizilen haritalar, ikinci olarak da daha çok mekansal öğelerin yer aldığı, çizen tarafından mekansal bağlantı parçalarının daha çok göz önüne çıkarıldığı bölgesel (spatial) tarzda imgelemelerdir [13].

Lynch'in argümanına göre şehri az bilen bireyin çizeceği zihinsel taslakların bölgesel (spatial) öğeleri ağırlıklı olarak içermesi beklenirken, mekana ilişkin deneyimi artan bireylerin çizecekleri zihinsel taslaklarda ise ardışık (sequential) nitelikteki öğelerin öncelikli olarak betimlenebileceğidir [1]. Zaman içerisinde edinilen mekana ilişkin deneyim arttıkça bu iki farklı gösterim tekniğinin bireyde yer değiştirmesi beklenmektedir. Öte yandan Spencer ve Weetman'ın yaptığı ampirik çalışmada ortaya çıkan sonuç insan zihninde şekillenen harita stillerinin zamandan ziyade bireylerin edindikleri görevlere göre şekillendiğidir [4].

Mekansal algı hakkında yapılan bu incelemelerde zihinsel bir haritadan çizim yoluyla bilgi elde etmek 'taslak (sketch) harita' olarak tanımlanmakta ve harita elemanlarıyla çevrede bulunan öğeler arasındaki ilişkiyi incelemek için veri toplamada yapılan bir çok araştırmada taslak harita çizimi yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır (örneğin bkz. [1]).

3. Metod

Çalışmanın bu bölümünde, bir grup öğrencinin, belirli bir zaman aralığıyla, tarihi kentsel bir dokuda belirlenen bir güzergah doğrultusunda toplu halde yürümleri, ardından Lynch'in [1] deneysel çalışmalarında ortaya koyduğu temel öğelerden (yollar, sınırlar, bölgeler, düğüm noktaları ve referans noktaları) faydalanarak dokunun 'taslak haritasını' çizmeleri istenmiştir.

3.1. Örneklem

Bu makalede sunulan araştırmanın örnekleme yaz stajında görev alan kente yabancı 56 birinci sınıf mimarlık ve şehir bölge planlama bölümü öğrencisinin katılımıyla oluşturulmuştur.

3.2. Veri Toplama

Öğrencilerin hiç bilmedikleri ve staj süresince deneyimleyerek tanıdıkları tarihi bir fiziksel çevrenin zihinlerinde nasıl algılandığını tanımlayabilmek amacıyla; öğrencilere Urla'nın tarihi kentsel dokusu içerisinde yürüyüş oryantasyonu belirli bir yol tanımlanmış, gezi esnasında öğrencilere hiçbir bilgi verilmemiş, yürüyüşün sonunda öğrencilerin gezi boyunca yürüdükleri dokuyu yollar, sınırlar, bölgeler, düğüm noktaları ve referans noktalarını göz önünde tutarak, hafızalarında kalan ilk algıladıkları halleriyle çizimleri istenmiştir.

Daha sonra çalışmanın yapıldığı alanda beş gün boyunca staj yapan öğrenciler iki gruba ayrılmış bir grup öğrenciye fiziksel çevrede yer alan tek bir konut incelenmesi verilirken ikinci grup öğrenciye ise aynı bölgede yer alan bir sokak dokusunun incelenme görevi verilmiştir.

Bu alanda beş gün boyunca çeşitli görevler alarak staj çalışmalarını tamamlayan öğrencilerin beşinci gün, ilk gün yürüdükleri güzergahta tekrar yürümeleri sağlanmış, Lynch'in gruplandığı öğeler hakkında öğrencilere bilgi verilmiş ve ardından yürünen mekanı bu bilgiler ışığında zihinlerinde kalan haliyle yeniden çizimleri istenmiştir.

3.3. Veri Analizi

Çalışmanın ilk ve son günü öğrencilerden toplanan kurgusal (sketch) haritalar, üç mimar, bir şehir plancısından oluşan 4 kişilik bir jüri tarafından değerlendirilmiştir. Dokuya ilişkin tüm zihinsel taslak haritaları, isimler kodlanarak jüriye sunulmuş Lynch'in [1] belirttiği imgesel elemanlara (yollar, sınırlar, bölgeler, düğüm noktaları ve referans noktaları) göre haritalarda yer alan eleman sayıları hesaplanmıştır. Ayrıca çizilen haritaların ardışık ya da sıralı stilde çizildiği jüri tarafından sınıflandırılarak değerlendirilmiştir.

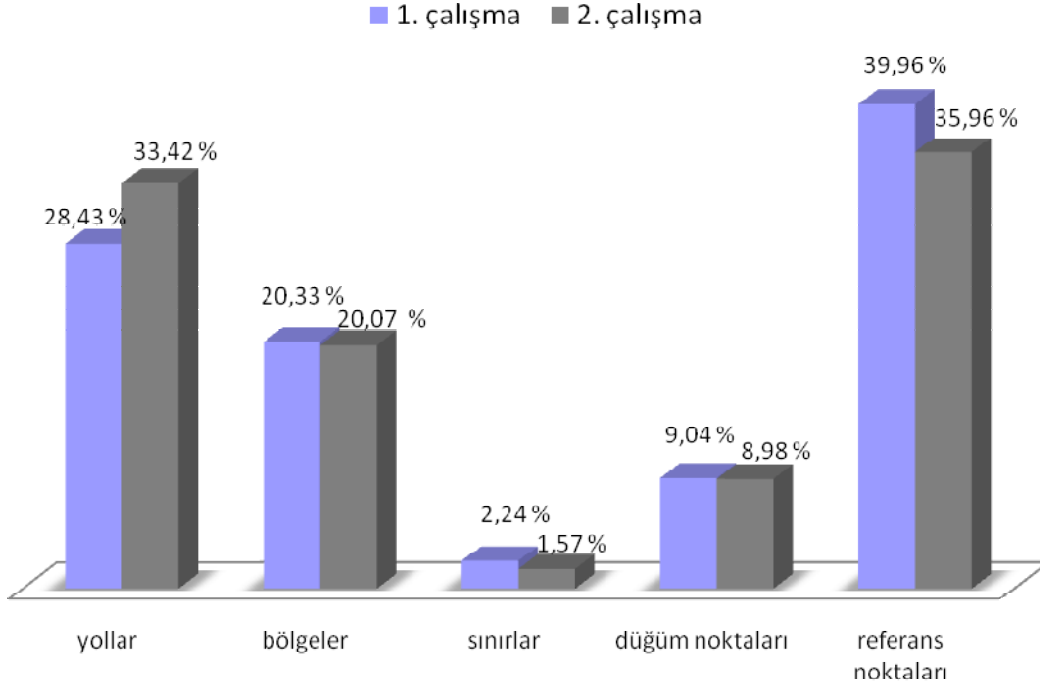
Böylece bireylerin hiç bilmedikleri ve staj süresince deneyimleyerek tanıdıkları tarihi kentsel dokunun zihinlerinde nasıl algılandığını tanımlayabilmek amacıyla şu sorulara yanıt aranmaya çalışılmıştır; ilk çalışmada öğrencilerin gruplara ayrılmadan önce, ilk kez karşılaştıkları kentsel dokuyu yorumlarken görsel belleklerinde öncelikli olarak hangi elemanları kullandıkları (1) ve iki farklı öğrenci grubuna ayrıldıktan sonra (konut çalışan ve sokak dokusu çalışan) beş gün boyunca mekanda edinilen farklı deneyimin ardından taslak haritalarda yer alan öğelerin vurgulanış önceliklerinin nasıl değiştiği (2); sıralanış tiplerinin (ardışık, sıralı) nasıl farklılaştığı (3) saptanmaya çalışılmıştır.

4. Bulgular

Toplamda 56 öğrencinin katıldığı çalışmaya 11 kişinin taslak haritaları her iki çalışmada birden yer almadığı ya da anlamsız bulunduğu için çıkarılmış, çalışma 45

kişi tarafından üretilen taslak haritalar üzerinden değerlendirilmiştir. Jürinin ilk oturumda 45 (ilk çalışmada çizilenler), ikinci oturumda da sırasıyla aynı 45 kişinin 2. çalışmada oluşturduğu taslak haritalarını değerlendirilmesi sağlanmış toplamda 90 harita incelenmiştir.

I. çalışmanın ardından çizilen taslak haritaları incelendiğinde, toplam öge sayısının %39.96'sını referans noktaları, % 28.43'ünü yollar, %20.33'ünü ise bölgeler oluşturmaktadır. Bu değerleri % 9.04 ile düğüm noktaları ile en az da % 2.24'lik bir oranla sınırlar izlemektedir (Şekil 1.).

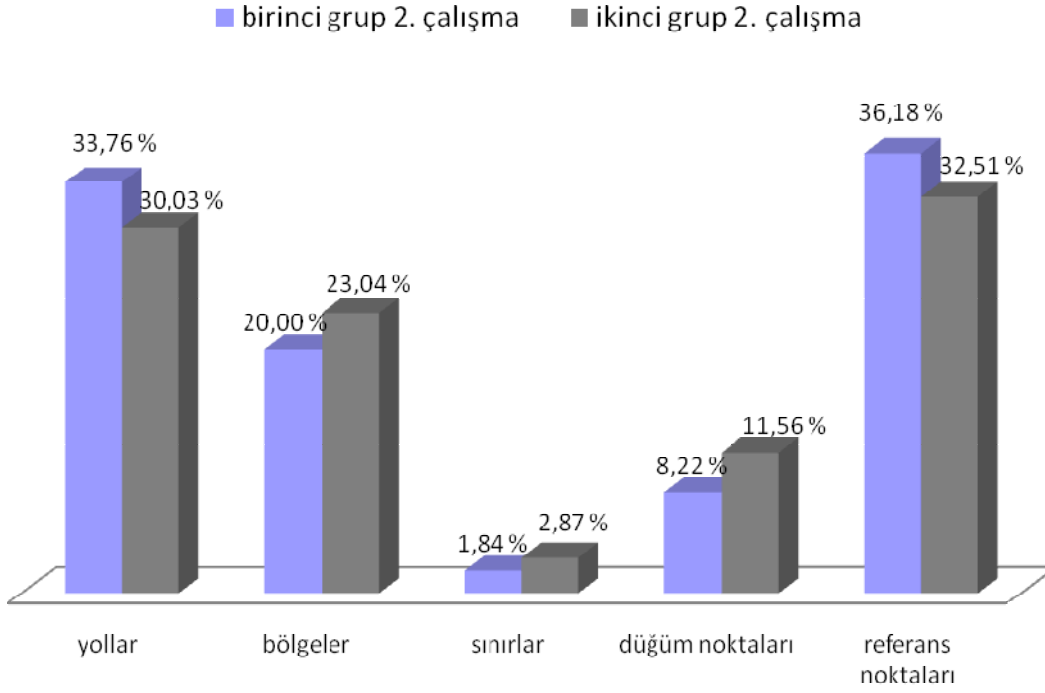
Şekil 1. Her iki çalışmadaki imgesel elemanların yüzde değerlerine göre dağılımları

Araştırma bulgularına göre alana yabancı bireylerin öncelikle referans noktaları ve yolları algıladıklarını söylemek mümkündür. Bu durum Lynch'in argümanı ile örtüşmemektedir Lynch'in tespitlerinde yer alan, kenti az bilen bireylerin zihinlerinde canlanması beklenen şehir algılarında öncelikli olarak geniş bölgelere yer verilmesi ardından yolların vurgulanabileceği düşüncesidir. Kenti daha iyi tanıyan bireylerin de bölge ve yollardan çok referans noktalarını daha öncelikli vurgulayacakları ifade edilmiştir [1]. Ancak buradaki çalışmada bu durumun tersi söz konusudur. Kent dokusuna tamamen yabancı bireylerin öncelikli olarak referans noktalarını vurgulaması çalışmanın yapıldığı alanda tarihi özellikleriyle ön plana çıkan yapıların ağırlıklı olarak bulunduğunu bu durumun bireylerin tarihi dokuda yer alan nesnelere dokuda yer alan bölgesel niteliklerden daha fazla dikkat çekici bulmalarıyla açıklanabilir.

II. çalışmada çizilen toplam öge sayısının öğelere göre yüzdelik oranları %35.96 ile referans noktaları, % 33.42 ile yollar %20.07 ile bölgeler ve ardından 4. ve 5. sırayı %8.98 ve %1.57 ile sırasıyla düğüm noktaları ve sınır elemanları izlemektedir (Şekil 1.). I. çalışmaya oranla vurgulanış oranı %4 azalan referans noktalarının II. çalışmada da zihinsel haritalarda en çok öne çıkan öğe olarak karşımıza çıkması dikkat çekicidir.

Dikkat çekici diğer bir unsur da, yolların vurgu oranının Lynch'in düşünceleriyle paralellik göstererek zamanla artmış olmasıdır. Bölgelerin, sınırların ve düğüm noktalarının oranlarının zamanla azaldığı görülmektedir.

II. çalışma her iki grup için karşılıklı değerlendirildiğinde en sık rastlanan öğenin referans noktaları ardından yollar olduğu görülmektedir. 1. Grubun toplam eleman sayısının % 36.18'ini referans noktaları ve % 33.76'sını yollar oluştururken bu oran 2. Grupta % 32.51 ve % 30.03 olarak saptanmıştır (Şekil 2).

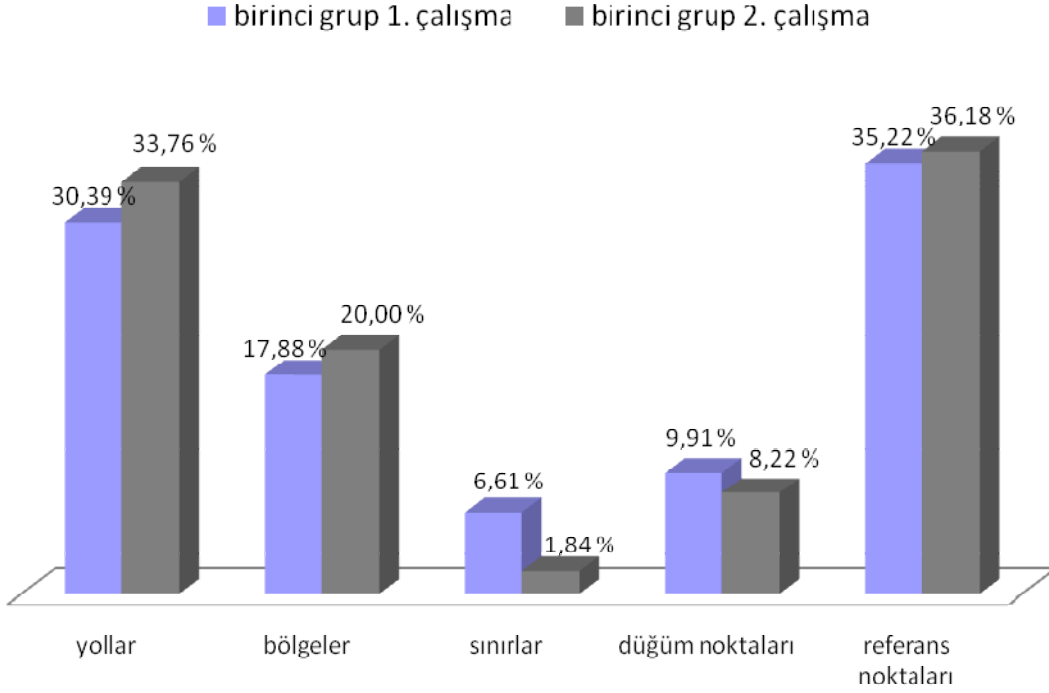
Şekil 2. II. Çalışmanın imgesel elemanlara göre yüzde dağılımları

Bu değerler neticesinde 1. Grupta yer alan bireylerin yollar ve referans noktalarını 2. Gruba göre daha çok önemstediklerini söylemek mümkündür. Öte yandan 2. Grubun taslak haritalarında, bölge, sınır ve düğüm noktaları elemanlarına 1. Grubun haritalarından daha yüksek oranlarda rastlanmaktadır (Şekil 2).

Doku içerisinde tek bir konut çalışan bireylerin kente ilişkin vurgu önceliklerinin, aynı alan içerisinde sokak dokusu çalışan bireylerle mukayese edildiğinde oransal olarak farklılıkların çıkmasını iki şekilde açıklamak mümkündür. Birincisi bireylerin zamanla dokuya ait algılarının değişebileceği bir çok araştırmacı tarafından iddia edilmiştir[14]. İkincisi ise bireyin mekan algısındaki değişikliğin zamandan çok edinilen görevlerle ilişkili olduğudur [4]. Bireylerin kente yaklaşımın zamanla değiştiği söylenebileceği gibi, iki grup arasındaki görev dağılımının farklı olmasının kente kurdukları ilişki ve deneyimi de farklılaştırdığını böylece algılarındaki öncelik sırasının değiştiğini söylemek mümkündür.

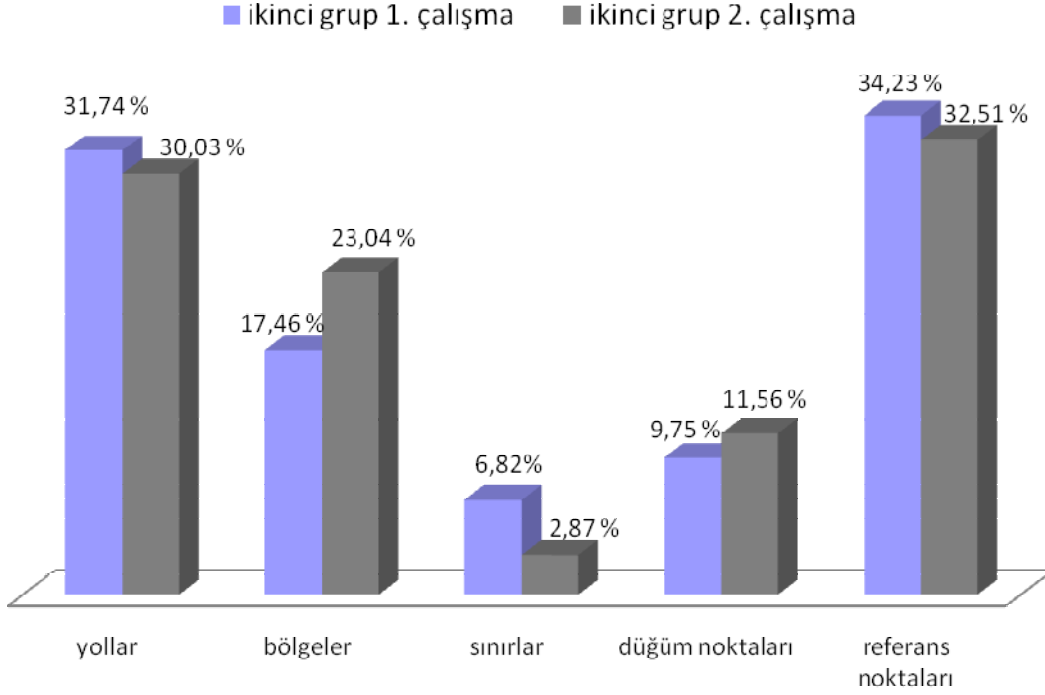
Gruplar kendi içlerinde değerlendirildiklerinde 1. Grubun taslak haritalarında zamanla referans noktaları, yollar ve bölgeler gibi imaj öğelerinin oranlarının arttığı, öte yandan

düğüm noktaları ve sınırlar gibi eleman oranlarının sayısal olarak azaldığı gözlemlenmektedir (Şekil 3).

Şekil 3. I.ve II. Çalışmaya göre 1. Grubun imgesel elemanlarının yüzde oranlarının değişimi

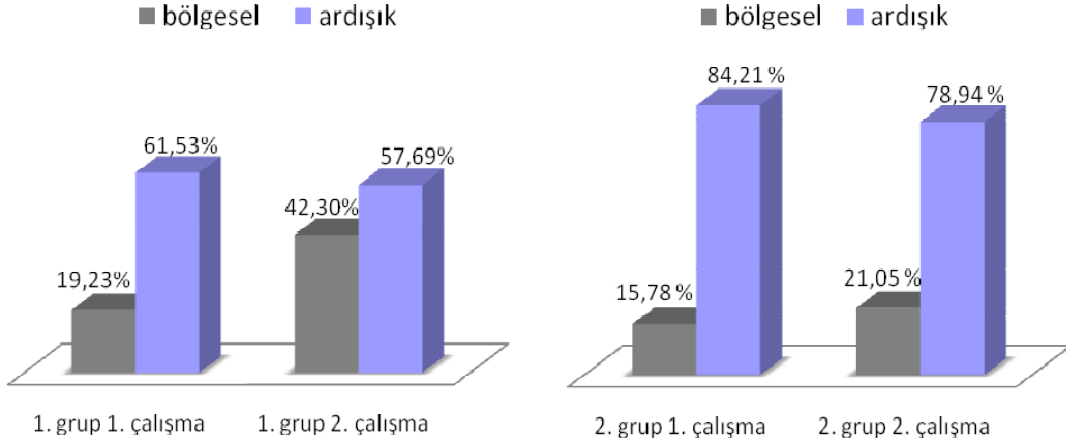
2. Grubun taslak haritaları incelendiğinde zamanla bölgeler ve düğüm noktaları gibi öğelerin yüzde oranlarının arttığı ancak referans noktaları, yollar ve sınırlar gibi imaj öğelerinin yüzde oranlarının azaldığı gözlemlenmektedir (Şekil 4). Bu sonuç sokak dokusu çalışan bireylerin çalışma yapılan alanda 1. Gruba göre daha fazla vakit geçirebilmelerine, bu durumda da zamanla doku içerisinde öğrendikleri elemanları daha sık kullanmalarına yol açmış olabilir. Böylece aynı alışılmış elemanların devamlı kullanılması, bireylerin zihin haritalarında kentle ilgili daha fazla ayrıntıyı akılda tutmak yerine alışılan öğelerle daha az sayıda eleman içeren bir dokuyu zihinlerinde depolamaya itmiş olabilir [10].

Şekil 4. I.ve II. Çalışmaya göre 2. Grubun imgesel elemanlarının yüzde oranlarının değişimi

Öte yandan 1. Grubun tek bir yapıda daha uzun süre çalışarak dokunun tamamında 2. Gruba nazaran daha az vakit geçirmeleri aynı süre geçmiş olmasına karşın zihinlerinde daha fazla ayrıntıya yer vermelerine yol açmış olabilir. Böylece 1. Grupta oransal olarak artan bazı öğeler 2. Grupta oransal olarak azalmış, 2. Grupta artan bazı öğelerse 1. Grupta oransal olarak azalmıştır. Yalnızca bölgeler her iki grup içinde zamanla artış göstermiştir. Bu durum bölgelerin algılanmasının daha uzun zaman gerektirdiği şeklinde yorumlanabilir.

Aynı durum taslak haritalar stilleri yönünden incelendiğinde de ortaya çıkmaktadır. 1. çalışmadan elde edilen sonuçlar her iki grup için tarihi kent dokusuna yabancı bireylerin taslak haritalarını ağırlıklı olarak ardışık tarzda çizildiğini göstermektedir (Şekil 5). Bu durum Lynch'in tespitleriyle ters düşmektedir [1]. Her iki grubun 2. çalışmaları incelendiğinde bölgesel (spatial) tarzda çizilen harita sayısında bir artış, ardışık (sequential) stilde çizilen haritalarda ise yüzde olarak bir azalma söz konusudur. Tek bir konut çalışan bireylerin çizdikleri bölgesel stildeki harita sayısı %23,07'lik bir artış, sokak dokusu çalışan bireylerin çizdikleri bölgesel stildeki harita sayısında da %5,27'lik bir artış gözlemlenmektedir (Şekil 5). Öte yandan 1. Grubun ilk ve ikinci çalışmaları karşılaştırıldığında ardışık stilde çizilen harita sayısında %6,84'lük bir azalma, 2. Grubun ilk ve ikinci çalışmaları karşılaştırıldığında ise ardışık stilde çizilen harita sayısında %5,27'lik bir azalma söz konusudur (Şekil 5).

Şekil 5. Her iki grup için harita stillerinin yüzde değerlerine göre dağılımları

5. Sonuçlar ve tartışma

Zihinsel haritaların gelişim sürecini etkileyen ana unsurlardan birinin zaman, bir diğerinin de deneyim olduğunu söylemek mümkündür. Zamanla çevredeki ortamların kurulan iletişim sonucu farklı nesnelere karşılaşma ve bunları deneyimleme ile öğrenme eyleminin gerçekleştiği söylenebilir. Süreklilik arz eden bu öğrenme süreci bireylerin zihinsel haritalarına da yansırarak zamanla haritalardaki imgesel eleman sayıları değişkenlik göstermektedir. Her yeni öğe zihinsel haritaya eklenmekte böylece bireylerin farklı zamanlarda çizdiği haritalar aynı olmamaktadır. Böylece zihinsel haritaların hiçbir zaman tamamlanmadığını söylemek mümkündür [14].

Tarihi özelliklere sahip kentsel bir doku içerisinde kente yabancı bireylerle gerçekleştirilen bu çalışmada bulgular; taslak haritaların ağırlıklı olarak ardışık tarzda çizildiklerini, bireylerin en çok referans noktaları ve yolları öncelikli olarak algıladıklarını ardından diğer imgesel elemanlar olan bölgelerin, düğüm noktalarının ve sınırların ön plana çıkarıldığını sergilemektedir. Böylece sonuçlar ileri sürülen eğilimlerden ikincisiyle paralellik göstermekte Lynch'in [1] savunduğu tespitlerle örtüşmemektedir.

Zaman ve kentle ilgili alınan görevle birlikte edinilen deneyim ile taslak haritalarda öne çıkarılan öğelerin yüzde oranlarında artma veya azalma söz konusu olmuştur. Tarihi kent dokusu içerisinde tek bir yapı üzerinde çalışan bireylerin dokuya ilişkin algılarında referans noktaları ve yol gibi elemanlarda artış gözlenirken aynı alanda sokak dokusu çalışan bireylerin algılarında bu elemanların azalmış olduğu görülmektedir. Bununla birlikte tek bir yapı üzerinde çalışan bireylerin taslak haritalarında zamanla düğüm noktaları elemanlarının sayısı azalmış öte yandan sokak dokusu çalışan bireylerde bu elemanların arttığı gözlemlenmiştir. Sınır elemanlarının sayısı her iki grupta birden azalırken, imgesel elemanlardan bölgelerin zamanla her iki grubun algısında da oransal olarak arttığı ortaya çıkmıştır. Bölgelerin yüzde oranlarının her iki grupta yer alan bireylerin algılarında deneyimle birlikte artması; bölgelerin kavranışının uzun bir süreç gerektirdiğini göstermektedir.

Teşekkür:

Bu çalışma yaz stajında yer alan İYTE mimarlık fakültesi öğrencilerinin katılımı ve Ar. Gör. İpek Ek, Ar. Gör. Pınar Kılıç, Ar. Gör. Ayşe Nur Şenel, ve Dr. Ali Kemal Çınar'ın katkıları ile gerçekleştirilmiştir.

Kaynaklar:

- [1]. Lynch, K., **The image of the city**, Cambridge: MIT Press. (1960).
- [2]. Pearce, P. L., Mental souvenirs: a study of tourists and their city maps, **Australian Journal of Psychology**. 29, 203-10. (1977).
- [3]. Pocock, D.C.D., Some Characteristics of Mental Maps: An Empirical Study, **Transactions of Institute of British Geographers**, 1(4), 493-512. (1976).
- [4]. Spencer, C., Weetman, M., The Microgenesis of Cognitive Maps: A Longitudinal Study of New Residents of an Urban Area. **Transactions of Institute of British Geographers New Series**, 6(3), 375-384. (1981).
- [5]. Gulliver, F.P., Orientation of Maps, **Journal of Geography**, 7, 55-58. (1908).
- [6]. Trowbridge, C., On Fundamental Methods of Orientation and Imaginary Maps, **Science** 38, 888-97. (1913).
- [7]. Tolman, E.C., Cognitive Maps in Rats and Men. **Psychological Review** 55(4), 189-208. (1948).
- [8]. Lloyd, R., **Spatial Cognition: Geographic Environments**, Dordrecht: Kluwer Academic. (1997).
- [9]. Gifford, R., **Environmental Psychology: Principles and Practice**, Massachusetts: Allyn and Bacon. (1987).
- [10]. Downs, R. M. ve Stea, D. **Cognitive Maps and Spatial Behavior: Process and Products**, in R. M. Downs & D. Stea, Eds., Image and Environment. pp. 8-26, Chicago: IL: Aldine. (1973).
- [11]. Peake, S., ve Moore, T., Analysis of distortions in a mental map using GPS and GIS. **The 16th Annual Colloquium of the Spatial Information Research Centre**. (2004).
- [12]. Evans, G. W., Environmental cognition, **Psychological Bulletin**, 88, 259- 287. (1980).
- [13]. Appleyard, D., Styles and methods of structuring a city, **Environment and Behavior**. 2, 100-17. (1970).
- [14]. Lloyd, R., Self-Organized Cognitive Maps, **Professional Geographers**, 52(3), 517-531. (2000).